

MIJNWERK

KREEK
DAEY
OUWENS

Mijnwerk

*Kroniek
van een familie
in scherven*

WERELDBIBLIOTHEEK
AMSTERDAM

Kreek Daey Ouwens ontving voor het schrijven van deze bundel een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2023 Kreek Daey Ouwens
Alle rechten voorbehouden
Boekverzorging: Christoph Noordzij, Wierum
NUR: 301/306
ISBN: 9789028453203
www.wereldbibliotheek.nl

Voor C.C.H.Th. Dacy Ouwens †

Inhoud

Tegen de kippen en de haan	9
Stokkevingers	61
De achterkant	81
Blauwe hemel	149
Ik wil in mijn huis een raam ik wil het raam dichtdoen	197
Oefening in het alleenlopen	261
Echo Echo	349
Guillaume	403
De Bloemenmarkt	467
Kleine dieren	529

En de vogel kan niet praten...

TEGEN DE KIPPEN EN DE HAAN

Het zwijgen

Het woord ligt op mijn lippen. Het woord dat aan haar toebehoort, dat op zichzelf zo licht klinkt, zo argeloos. Zonder verleden. Het ligt op de tafel, onder de druk van mijn hand. Het glijdt over de stenen muur, langs de beslagen ramen. Met mijn vingers teken ik strepen op het glas. Dichtbij is de aanwezigheid van mijn moeder, en ach, het zou voldoende zijn het woord één keer te zeggen, één keer hardop.

Het kleine meisje Bee leert op school een nieuwe taal. Woorden waarvan ze het bestaan niet kende, die zoveel zachter klinken dan het dialect van haar geboorteplaats. ‘Viool. Schaduw. Echo.’ Een vat vol geheimen ontdekt ze. Niet alleen de naam, maar ook het uiterlijk van de dingen verandert. Moeder wordt een grote vrouw. De woorden raken aan een diep verlangen in haarzelf, waarvan ze misschien al weet dat daar niet veel aan te doen is. Een dagdromen, een onverklaarbare opwinding, een taal die je de adem beneemt. Sneeuw schittert, een rivier is stil, een waterval komt naar beneden. Bee neemt de boekjes mee naar huis en leest ze, zittend aan de keukentafel. In dezelfde ruimte spelen haar broertjes en zusjes. Een zinken teil staat waar haar moeder de was doet. Geplas. Het morsen van een dweil. Als Bee de woorden hardop uitspreekt krijgt ze een andere stem. Ze pakt het boek op en loopt ermee naar buiten. Vreemde sporen laat ze achter bij de anderen. Dat weet ze.

Het met sneeuw bedekte gras schittert in de zon. Een ragfijne veer steekt met zijn punt in de bevroren grond. Bee trekt hem eruit. De punt breekt af. Met de stompe kant trekt ze strepen in het wit. De strepen krijgen als vanzelf een onderling verband, worden letters. Zo vaak en zo diep buigt ze naar de grond dat ze er duizelig van wordt. De veer in haar hand lijkt tot leven te komen, een kleine vogel, de enige getuige van de zwijgende letters. 'Zwijgen.' Zo is het zwijgen. Daar ligt sneeuw op en ijs.

Beelden, die van geen wijken weten. Nu is het zomer. De strepen op het raam zijn ontstaan uit iets wat buiten mij om gebeurt, uit een conversatie tussen onzichtbare wezens. Maar wat te doen met woorden, als we al zo lang gewend zijn elkaar alles zwijgend mee te delen.

Melanoom. Nooit tevoren heeft de dood mij zo rond geleken, zo totaal zichzelf. Het woord is zo lieflijk, je denkt aan een bloem. Een diertje dat schuilt onder je huid. Het onverwachte van het woord verlamt mij een seconde, lang genoeg om het aan haar terug te geven. Ze doet alsof ze het niet opmerkt. Later probeer ik het woord weer op te pakken. Angst snijdt me de pas af. Opnieuw verwijdert het zich onafwendbaar, als een telegraafdraad in een donker landschap.

Nu ik weet dat mijn moeder doodgaat heb ik de behoefte haar te laten leven. Vaststaat dat ik haar niet ken, dat ik haar nooit heb gezien, maar ook ben ik nooit alleen geweest zonder haar. Als een dief sluip ik door haar huis, op zoek naar iets waarin ik haar herkennen zal. Ik ben me bewust van de kamers, hun geur, de muren licht tegenover elkaar. De grootte van de meubels. De tafel, precies in het midden gezet en de spiegel die de kamer reflecteert. Het ijzer van de haard. De kast met de sloten. Hier vind ik een portret van een klein meisje dat vrij in de camera kijkt. Met een schok ervaar ik dat mijn moeder kind was.

Een jonge moeder met donker haar staat bij het fornuis. Een kort, met de hand genaaid schort van katoen, gekruiste banden over haar rug. De tint van zeep. Het licht is aangenaam, het soort licht dat geen pijn doet aan je ogen. Tegen de muur achter de tafel staat een lage bank, en er is zo weinig ruimte dat de kinderen naar hun plaats moeten klimmen. Aan de andere kant staan de stoelen van de volwassenen, in een rechte lijn, alsof ze vol overgave spelen dat ze soldaat zijn. Of kapitein.

De vader heeft een tas, die hij vastmaakt aan de stang van zijn fiets. Elke ochtend gaat hij om acht uur door de fabriekspoort, en 's avonds weer terug naar huis. Op zondag haalt hij uit de tas een pen met vier kleuren en een stapel papier. Dan maakt hij de roosters voor de continudiensten. Het is niet gemakkelijk de vader in de ogen te kijken.

De vader en de moeder gaan op in hun werk en het zijn de grootouders die zich met de kinderen bezighouden. Als Bee uit school komt wacht de grootmoeder al bij de deur. Op de keukentafel staat een bleke pudding, die ze gemaakt heeft als dessert, en Bee mag daar al iets van proeven. De grootmoeder komt bij haar zitten, verlangend te praten over alles wat ze die dag heeft meegemaakt. Van een afstand klinkt de slaperige stem van haar grootvader, en het is geen gesprek dat gevoerd wordt, maar een andere en verre communicatie, als van jonge katten die elkaar een por geven om hun terrein af te schermen. Bee voelt zich verlegen om de vreemde gemeenschappelijkheid en het begrip dat zich tussen hen drieën ontwikkelt en dat ze met niemand anders deelt. Ze hebben dezelfde verlegenheid en herkenning, de grootmoeder met haar drukke geklets en het gezicht van iemand die zegt: 'vertel nou ook eens wat', en de grootvader die als vanzelfsprekend reikt naar de tabak op de schoorsteenmantel omdat hij niets anders wil doen. Hij heeft zijn schoenen uitgetrokken en laat zijn voeten rusten op de koele tegels van de keukenvloer en hij heeft geen zin nog te praten, aait Bee over haar bol, en Bee wil niet bewegen en slikt voorzichtig, slikt nog eens en doet haar uiterste best om het niet te opvallend te doen. Het is dit moment waarop ze voor de bijl gaat en weet dat ze veel van hen houdt, de grootvader en de grootmoeder, en toch is daar een lichte angst en misschien wel afkeer om dat gevoel in haar borst. De pudding is warm in haar mond. Doodstil zit ze, houdt haar gedachten op hun plaats, totdat het voorbij is.

De woorden van water
het waaien de wangen de
vuurrode kousen de handen
slaan open en dicht
als een bed

Mijn moeder droeg een wit schort
waaronder twaalf kinderen

Toen ze proefde van de soep
zag ik hoe mooi ze was

De geheimen

Een keer per jaar heeft de moeder borsten. De nacht die daaraan voorafgaat is vol ongewone geluiden: de klank van schoenleer op de houten trap, het patroon van verschillende stemmen, ingehouden, geen woorden te onderscheiden. Een zachte klopping op een deur. Bee hoort de druppels spetteren in het fonteintje op de overloop, als handen die slaan. Onder de deur is een streep licht, scherp als water, verder zijn alle wanden zwart, een dreigend donker dat te maken heeft met wat er gebeurt, want iets gebeurt, iets wat haar wakker houdt. Buiten zijn de wegen, met niemand om er gebruik van te maken. Binnen de klank van ademhaling van haar zusjes, licht en dun als draden. Dan het slaan van de buitendeur.

De vader komt hun kamer binnen, nog helemaal aangekleed hoewel het al lang nacht is. Hij kijkt alsof hij iets komt melden dat zojuist ergens met meerderheid van stemmen besloten is en waar Bee, zonder het te weten, op wacht. Hij spreekt ook op die manier, en hij spreekt vooral tot haar oudste zusje, dat rechtop in bed gaat zitten en hem lief aankijkt, recht in de ogen.

De moeder draagt een kort bedjasje met kleine katoenen bandjes. De knoopjes zijn los. Haar borst is dik en wit, met allemaal blauwe adertjes. Ze glimlacht naar Bee en haar zusjes, en tilt de baby op. Onmiddellijk komt een tepel omhoog in een langwerpige ovaal met een korrelige rand, precies de vorm van een omgeslagen boot. Verlegen komt Bee dichterbij. Als op commando komt haar gezicht dicht bij dat van de moeder, maar ze raakt haar niet aan. Het gevoel van sneeuw ijskoud in haar hand. Het licht in de kamer is van een lamp, stil, en niemand anders op de wereld dan de moeder, de baby, de zusjes aan de andere kant van het bed, plechtig en lacherig tegelijk, zich druk makend over dat kleine hoofdje dat de moeder zo maar tegen haar borst drukt en niemand die daar iets om geeft. Bee blijft staan, zonder iets aan te raken of ergens tegen te leunen. In het naderende daglicht lijkt heel de kamer te worden opgetild, als een schip dat op het punt staat te vertrekken.

De grootmoeder heeft geen borsten. De grootmoeder heeft twee jurken. Een ervan is zelf gemaakt van dunne stof, aangerimpeld bij de schouders. De jurk past niet goed en valt ook niet goed, en je kunt haar lichte onderjurk er doorheen zien. De andere jurk is voor de zondag. Die jurk is zo oud dat de stof vol zit met slijtplekken. Als ze haar armen omhoog heft zie je tussen al het zwart twee gapende openingen. Geen versieringen. Geen hoed of speld.

Alleen als ze zich bukt zie je in de diepe halsuitsnijding van haar jurk twee lang gerekte vormen, als vermoeide paardenhoofden die zich buigen naar hun drinkbak.

Ook op haar trouwfoto heeft de grootmoeder geen borsten.

Niet te weten wat haar ten deel zal vallen is een kwelling, de ronde borsten van de moeder of het ontluisterende bovenlichaam van de grootmoeder. Bee bespiedt haar zusjes als die zich uitkleeden en eigenlijk is ze ervan overtuigd dat het beste deel aan hen gegeven zal worden. Ze lijkt immers op de grootmoeder. Ze heeft haar ogen, haar handen, haar verwarde resoluutheid. Ze bespiedt de vrouwen in haar huis terwijl die aan het werk zijn, de tafel gereedmaken, het houten blad afvegen met een vochtige doek en intussen praten, en al luisterend raakt ze ervan doordrongen dat er iets is bij vrouwen waaraan niet te ontkomen valt. Ze kijkt naar de manier waarop vrouwen gaan zitten, hun borsten als het ware in hun eigen armen nemend, en ze zitten nooit voor lang, want er is altijd veel te doen. Mannen daarentegen hangen achterover geleund in hun stoel, plat als een munt, hun voeten stevig op de grond. Vrouwen praten ook veel meer dan mannen, ze praten over de dingen die gebeuren in half afgemaakte zinnen, nooit helemaal openhartig, maar zonder aarzeling: 'Wat denk je, ze loopt nu al op alledag en nog wiebelt ze met haar gat alsof ze achttien is...' Ze praten over het verleden en over het heden en soms zijn hun woorden vermoeid, geknakt, als veren opgeborgen in een la, en dan hebben ze het over vroeger, de tijd dat ze jong waren en gelukkig, en meegesleept door hun verhalen en geheimen is Bee zich pijnlijk bewust van haar onwetendheid en haar kinderlijk dat niet meer dan een licht geprononceerde zwelling vertoont, en dan alleen als ze helemaal rechtop gaat zitten.